

Fattiggård eller fjendeland?

Albert var skibsbygger af
profession, men var også
marinesoldat i en periode.
Ca. 1915.
Foto: Privateje.

Albert

AF JEPPE WICHMANN RASMUSSEN

Albert var indlagt på Fattiggården 7 gange i perioden 1940-1944.

Den 3. december 1940, under en af de koldeste danske vintre i det 20. århundrede, ankom en 47-årig mand til Fattiggården. Danmark var besat af Tyskland og som direkte konsekvens af besættelsessituationen oversteg arbejdsløsheden på dette tidspunkt 30%. Drejet af arbejds- og hjemløshed og uden andre ejendele end det tøj, han havde på kroppen, søgte han ly for den ubarmhjerterige vinter bag Fattiggårdens meterhøje pigetrådslædte mure. Manden hed Albert.

Tidligere samme dag var hans arbejdsophold hos en gårdejer i Sandager-Holevad ophørt, fordi arbejdsgiveren, ifølge Albert, ikke ville give ham den løn, han var blevet lovet. Misfornøjet tog Albert konsekvensen af den misligholdte aftale og forlod gården. Nu stod han ved porten til Fattiggården og bad om hjælp.

Under forvalter, Christian Larsens afhøring af den nytilkomne noterede han, at Albert virkede forvirret. Mens den hårdt trængte mands historie foldede sig ud, fik notatet yderligere tyngde. Albert forklarede, at han led af dårlige nerver; en lidelse, der undertiden fremprovokerede hukommelsestab. Han erkendte at være periodisk drunker, fraskilt og far til to piger, som han ikke havde set i årevis og ikke anede, hvor befandt sig.

Trods Alberts tvivlsomme mentale tilstand skønnede forvalteren, at Arbejdsafdelingen var det rette sted at anbringe ham – blandt andre raske og arbejdsduelige mænd.

Hverdagen på Fattiggården fordrev Albert som reglementet foreskrev det; med arbejde af forskellig slags. Han brugte en stor del af sin daglige arbejdstid på at gøre rent, men blev indimellem også betroet forskellige former for havearbejde, eksempelvis opgravning af kartofler. Arbejdsopgaver

i den mere kuriøse afdeling tilfaldt dog også Albert, der i to hele uger pillede orme ud af den kål, som blev dyrket i Fattiggårdens køkkenhave. Ormetjansen indbragte ham 3,00 kr. om ugen i arbejdspenge.

I begyndelsen af marts 1941 dimitterede Albert for første gang, da han fik arbejde på en gård i Skalbjerger på Fyn. Da han mødte op på stedet nægtede gårdejeren imidlertid at tage imod ham. Albert vendte straks tilbage til Fattiggården, hvorfra han dimitterede seks dage senere, da han på ny havde held med at få arbejde. Denne gang på en gård i Troense.

Lykken var kort for Albert, der efter blot en uge i Troense mistede sit job. Han rejste efterfølgende rundt i Jylland og på Fyn i lidt over en måned, før han opsøgte arbejdsanstalten Overmarksgården i Kolding, i folke-munde bedre kendt som "Fattigpalæet". I dette lidet mondæne "palæ" hen-slæbte han tre og en halv

måned, inden han gav livet som landarbejder endnu en chance. Denne ansættelse endte også i fiasko — endda efter kun tre dage. Om årsagen til de fejlslagne ansættelser forklarede Albert, at han havde "vanskeligt ved at udføre Arbejde paa tilfredsstillende maade.", hvilket antageligvis skyldtes hans dårlige nerver og svækkede hukommelse.

Alberts forringede evne til at leve op til sine arbejdsgiveres forventninger resulterede gentagne gange i, at han mistede sit arbejde. De forspildte muligheder pressede ham til at søge forsørgelse på anstalter. Efter fem måneder væk fra Fattiggården, hvor han kun havde haft 10 dages lønnet arbejde, vendte han 21. august 1941 tilbage. Denne gang blev han indlagt på Forsørgelsesafdelingen, formodentlig fordi forvalteren var nået til den erkendelse, at Alberts tilstand vitterligt var en forhindring for ham, når han skulle forsøge at passe et arbejde. Albert fik dog snart øjnene op for en ny beskæftigelsesmulighed: Tysklandsarbejde.

Den 11. januar 1942 havde Albert fået nok af Fattiggård og ormepilleri, og benyttede en udgangstiladelse til at stikke af. To måneder senere var han på vej til Tyskland for at

arbejde hos elektronikgiganten A.E.G. i Berlin. Han var dimitteret til arbejdet fra forsørgelsesanstalten i Horsens.

Den 12. september 1942 rejste Albert hjem fra Tyskland. I Berlin tjente han ca. 60 kr. om ugen godt tyve gange mere end på Fattiggården, og straks efter hjemkomsten indlogerede han sig på Rådhusotellet i Lavendelstræde i København, hvor han overnattede i fire dage. På den fjerde dag satte han sig i toget mod Fyn og Svendborg. Han var voldsomt beruset, da han steg af toget i Svendborg og bad en tilfældigt forbi-passerende om at hjælpe sig op til Fattiggården. Manden afleverede Albert på anstalten, hvor han blev modtaget i "beruset og forkommen Tilstand".

Albert havde fået lyskebrok i Tyskland og kort efter indlæggelsen på Fattiggården, blev han overført til Svendborg Sygehus. I 20 dage modtog Albert behandling på sygehuset, hvorefter han rejste tilbage til København, hvor han havde fået lov til at bo hos sin søster.

Seks uger senere rejste søsteren imidlertid til Thisted. Albert forlod straks hendes lejlighed og steg på toget til Odense, hvor han opspore-

de det tyske arbejdsanvisningskontor og underskrev en kontrakt med våbenfabrikanten J.P. Sauer und Sohn, som var beliggende i den tyske by Suhl i Thüringen. Firmaet beskæftigede sig med våbenproduktion og havde den tyske hær som sin største kunde. Alberts nye arbejde i Tyskland var altså at sikre den nation, som havde besat hans hjemland med ildkraft af højeste kvalitet. Albert underskrev kontrakten 23. november 1942, men skulle først påbegynde arbejdet den 8. december. Søsteren var i Thisted og kunne ikke tilbyde ham husly, så han var ret beset hjemløs, indtil han kunne drage mod Suhl. Den håbløse boligsituation ansporede Albert til atter at lade sig indlægge på Fattiggården.

Den 7. december 1942 dimitterede Albert, så han kunne blive klar til den følgende dags afrejse — men Albert kom først til Tyskland 19. januar 1943. Hvad han foretog sig i den mellemliggende periode vides ikke, men han skulle rejse fra Odense, så det er muligt at han har taget ophold på arbejdsanstalten der.

Efter lidt over seks måneder ophørte Alberts arbejdsophold hos J.P. Sauer und Sohn den 24. juli

1943. Da Albert vendte hjem, var det til en tilværelse som hjemløs i Odense. Gaden var hans hjem i 11 dage, inden han 4. august rendte på ordensmagten, blev anholdt for beruselse og indsat i Odense arrest i 30 dage. Straks efter løsladelsen opsøgte han Odense sven-dehjem. Her arbejdede han for kost og logi i 10 dage, inden han igen, plørefuld, rendte på politiet og ikendtes yderligere 40 dage i arresten. Anholdelsen faldt på et uheldigt tidspunkt for Albert, der kort forinden havde tegnet kontrakt med et tysk firma, og nu måtte sande, at han ikke kunne honorere den. Ifølge kontrakten skulle han rejse 23. oktober 1943, men da han skulle forblive i arresten frem til 25. oktober var det selv-sagt en umulighed.

På fri fod og uden arbejde var Alberts muligheder fåtallige. Han tog til København og boede i en uges tid på Hotel Rio i Lavendelstræde, men da pengene slap op, var han igen overladt til gaden. Det var 2. november 1943. To dage senere blev han afleveret på Fattiggården af Svendborg politi. For fjerde gang på tre år, sad Albert ansigt til ansigt med forvalteren. Her tilkendegav han en forhåb-

Albert ca. 22 år gammel.
Foto: Privateje.

Albert blev gift med Hertha den 25. april 1915 i Mariendalskirken og skilt i 1924.

De fik sammen to piger; Ulla i 1916 og Lissie i 1917. Efter skilsmissen mistede Albert kontakten med sine børn og havde, da han blev indlagt på Fattiggården, ikke set dem i mindst 16 år.

Foto: Privateje.

ning om, at den forsømte kontrakt, han havde været i besiddelse af, da han blev anholdt, kunne fornyes, så han kunne få arbejde i Tyskland snarest muligt.

Som sagt så gjort: 11 dage senere forlod Albert Fattiggården og satte kursen mod Berlin. Fra november 1943 til maj 1944 arbejdede han for Berlins offentlige transportselskab B.V.G. Selskabet havde

store vanskeligheder med at finde arbejdere til busserne i den krigsplagede by, men Albert skyedde tilsyneladende Fattiggårdens pigtråd mere end Berlins murbrokker og påtog sig arbejdet.

Netop hjemvendt fra Tyskland, i maj 1944, gik han på landevejen, og begyndte at drikke sin tyske løn op. Han havde kun været tilbage på dansk jord i 14 dage, da han i Nyborg blev antruffet i en

så kraftig tilstand af fuldskab, at han måtte 60 dage i den lokale arrest. På under et år havde Albert dermed afsonet 130 dage i Odense- og Nyborg arresthuse som en direkte konsekvens af sit misbrug af spirituøse drikke.

Efter de 60 dage i arresten fortsatte Albert sin "omvandrende Tilværelse" i en uges tid, før han endte i Svendborg og begav sig på den efterhånden velkendte vej mod

Fattiggården. Denne gang blev han hverken eskorteret af politi eller tilfældigt forbipasserende. Han mødte tværtimod op alene og blev indlagt. Alberts helbred var forringet. Han havde fortsat dårlige nerver, og nu var han desuden så fysisk svækket, at han kun følte sig i stand til at "udføre lettere arbejde". Det noterede forvalteren og tilføjede med en vis mis-

tro: "hævder, at han ikke har været i stand til at finde noget saadant." Albert blev dog anbragt på Forsørgelsesafdelingen. Fem uger nåede Albert at være indlagt blandt de uforskyldt forarmede, hvorpå han dimitterede til arbejde hos Hedeselskabets Flyvende Korps i Krogager. Hos Hedeselskabet skulle han arbejde med plantning af læhegn, tørveproduktion og træ-

hugst. Knap fire måneder senere den 4. januar 1945 rejste Albert til Tyskland for fjerde gang.

Frem til 3. april 1945, få uger før den tyske kapitulation, arbejdede Albert for det danske entreprenørfirma Hans Michelsen & Co i det sønderbombede Hamborg, hvorefter han rejste hjem til Danmark. Han vendte aldrig siden tilbage til Fattiggården.

Noter:

Arkivinstitution: Landsarkivet for Fyn. Arkivskaber: Svendborg kommunes socialudvalg. Arkivserie: "Sociale sager 1934-1970" Løbenr. 147, S.O.F. 4186. Se: Skema udfyldt af Svendborg arbejdsanstalts forvalter: "Oplysninger i Henhold til Lov om offentlig Forsorg § 54". 3. december 1940. Spørgsmål 21.

Svendborg Byhistoriske Arkiv. Svendborg fattigvæsen. Se 6, 7 og 13. marts 1941 i: "Dagbog over

de hver dag indtrufne Begivenheder vedrørende de paa Anstalten indlagte Personer - Fra 01.04.1935 til 31.03.1943." Løbenr. A1546/2

Dedenroth-Schou, Birgitte; Hjort-Enemark, Axel og Thisgaard, Ole. "Overmarksgården 1917-1987", udgivet 1987.

Landsarkivet for Fyn. Svendborg kommunes socialudvalg. "Sociale sager 1934-1970" Løbenr. 147, S.O.F. 4186. Se: Skema udfyldt af Svendborg arbejdsanstalts forvalter:

"Oplysninger i Henhold til Lov om offentlig Forsorg § 54". 21. august 1941. Spørgsmål 4. og 20.

Rigsarkivet. Statens Udvaldringskontor. "Navnekartotek over tysklandsarbejdere." Løbenr. 72 + Landsarkivet for Fyn. Svendborg kommunes socialudvalg. "Sociale sager 1934-1970" Løbenr. 147, S.O.F. 4186. Se: Skema udfyldt af Svendborg arbejdsanstalts forvalter: "Oplysninger i Henhold til Lov om offentlig Forsorg § 54". 16. september 1942. Spørgsmål 4.